

Hilhorst, Pieter

De angst voor arrogantie

Volkskrant
26-8-2000

D'r roepen mensen vaak triomfanten. Ze horen daarmee elk argument te ontzenuwen. Waarom is de ene mening belangrijker dan de andere? Paul Cliteur, hoogleraar encyclopedie van het recht in Leiden en auteur van zulke retoriek. Hij ziet er de populaire echo in van de filosofische opvatting dat er geen universele waarheden meer bestaan.

In de volksmond is dit relativisme verbasterd tot de gemeenplaats dat als er geen waarheid bestaat, ieders waarheid even waar is. Mensen durven zich daarom niet meer uit te spreken over anderen en al helemaal niet over andere culturen. Cliteur vindt dit cultuurrelativisme larmekoek. 'Het is niet zo dat alle culturen intrinsiek gelijk zijn. Nee, er zijn heel verwerpelijke culturen. De cultuur van nazi-Duitsland is wat mij betreft intrinsiek inferieur aan de cultuur van het oude Athene.' Hij bepleit dat mensen, de maatschappelijke elite voorop, de schroom van zich afwerpen om zich over anderen uit te spreken.

Jan Willem Duyvendak, bijzonder hoogleraar Samenlevingsopbouw in Rotterdam en directeur van het Verwey-Jonker Instituut, meent dat Cliteur tegen windmolens strijdt. Hij gelooft niet dat Nederland gebukt gaat onder het cultuurrelativisme: 'In de jaren zeventig en tachtig was er inderdaad een grote afkeer van paternalisme. Vrijheid, blijheid was het devies van zowel links als rechts. Linkers verzetten zich tegen elke inmenging door derden en de VVD stond onder Ed Nijpels voor een Veronica-liberalisme.'

Duyvendak: 'Gewoon jezelf kunnen zijn, was de leus. Maar die tijd is voorbij. Tegenwoordig is er juist te weinig schroom om je uit te spreken over anderen. Zeker in het geval van migranten. Groepen die zwak staan, worden moralistisch toegesproken. Ik vind eigenlijk dat Nederland heel zelfvoldaan is. Wat meer respect voor verschil zou juist op zijn plaats zijn.'

Het onbehagen van Cliteur over het cultuurrelativisme staat niet op zichzelf. In tal van debatten zijn vergelijkbare zorgen te horen over de culturele teloorgang van de maatschappij. Zo suggereerde *Volkskrant*-redacteur Hendrik Jan Schoot dat de sociaal-democratie de afgebroken missie van het emanciperen zou moeten hervatten (*Forum*, 31 juli). Reden voor *Reflex* een cultuuroptimist en een cultuurempirist samen aan tafel te zetten.

Cliteur: 'Er is wel degelijk schroom bij de elite. Historisch kan ik dat wel begrijpen. Het cultuurrelativisme heeft de wind in de zeilen gekregen door het kolonialisme. Zo krijg je dat ideeën die op zich wel goed zijn, besmet raken. Maar we moeten weer universalist durven zijn. Als ze in Soedan vrouwenbesnijdenissen hebben, dan doen ze dat daar verkeerd. Maar dat betekent niet dat de VN troepen moet sturen om dat niet geweld te stoppen.'

Duyvendak: 'Het gaat mij te snel te zeggen dat je hele culturen kunt vergelijken. Culturen zijn niet homogeen, ze hebben positieve en minder positieve waarden en gebruiken. In

het door jou gewaardeerde oude Athene bestond niet alleen democratie maar ook slavernij. Maar ik vind het belangrijker de empirische vraag te stellen: is in Nederland het cultuurrelativisme dominant? Ik zie het omgekeerde. De generatie die zich in de jaren zeventig tegen elke vorm van paternalisme keerde, loopt nu voorop bij het moralistisch toespreken van mensen die anders zijn. Jij schetst het beeld van een enorme weerloosheid. Maar over tal van basiswaarden - democratie, mensenrechten, minimale omgangsnormen - bestaat juist grote overeenstemming. Kijk naar de reactie op zinloos geweld. Dan zie je hoe sterk burgerzin is in Nederland.'

Cliteur: 'Vind je het niet een verarming dat mensen zich tegenwoordig alleen maar laten verenigen op heel duidelijke issues? Ze staan niet voor een visie op het goede leven. Het is goed als mensen nadenken over de zin van het leven en *what it's all about*. Dat houdt ze wakker. Ik ben dan ook een voorstander van ideologieën en van een herideologisering van de Nederlandse politiek. Het is heel treurig dat je tegenwoordig helemaal niet meer weet waar politici eigenlijk voor staan.'

Duyvendak: 'Maar dat komt doordat de relevante verschillen niet tussen ideologieën liggen. Politici maken graag van conflicten waardenconflicten. Terwijl de meeste conflicten niet liggen tussen wereldbeschouwingen. Het is niet de sociaal-democratie versus het liberalisme. Of het liberalisme versus de islam. De meeste dilemma's zijn conflicten binnen het liberalisme zelf. Diverse liberale beginselen staan dan op gespannen voet met elkaar. Neem het aborteren op basis van het geslacht van het kind. Op basis van het ideaal van sekselijkheid moet je zeggen: dat mag niet. Maar er was ooit een vrouwenbeweging die stelde dat vrouwen baas in eigen buik zijn. Binnen het liberalisme zijn dus allerlei nuances mogelijk.'

Cliteur: 'Wat jij nuances noemt, noem ik manifestaties van het probleem. Mensen kunnen niet meer nadenken over totaalconcepties. Baas in eigen buik is een waanzinnig principe. Het zelfbeschikkingsrecht heeft betrekking op wat jou alleen angaat. Op het moment dat je drager bent van een ander leven gaat het dus niet meer alleen om zelfbeschikkingsrecht.'

Duyvendak: 'Dat is dus iets waar feministes anders over hebben gedacht dan jij. Dan is het tamelijk arrogant om te zeggen dat zij de beginselen niet snappen.'

Cliteur: 'Dat moeten we juist wel doen. Het is nooit arrogant om je mening te geven. Het is niet arrogant van jou om te zeggen dat je het niet met me eens bent. Als mijn buurman zegt twee keer twee is vijf, is het niet arrogant van mij hem te wijzen op zijn rekenfout.'

Duyvendak: 'Het punt is nu juist dat je in normatieve debatten niet kunt zeggen dat het een standpunt rationeler is dan het andere.'

Cliteur: 'Ook ten aanzien van morele problemen bestaat een juiste oplossing. Noem het

Is het lezen van Shakespeare superieur aan het bezoeken van een sportschool? Of moeten we blij zijn dat de elite het dédain voor populaire cultuur heeft laten varen en naar Big Brother keek? Een cultuuroptimist tegenover een cultuurempirist: over visies op het goede leven.

door Pieter Hilhorst

voor mijn part de Waarheid met hoofdletter W. Dat wil niet zeggen dat die Waarheid altijd kenbaar is. Maar als je het streven naar de Waarheid laat varen, dan kun je ook niet meer met elkaar discussiëren. Als ik zeg dat er universele waarden zijn die voor alle culturen zouden moeten gelden, ben ik gedwongen daar goede argumenten voor te geven. Dat is ook de achtergrond van de vrijheid van meningsuiting. Je hebt tegenovergestelde meningen nodig om in de confrontatie van opvattingen te kijken welke waarde het sterkst staat.'

Duyvendak: 'Dat is de ideaaltypische situatie. In de praktijk wordt de groep die in de minderheid is, gemaand zich aan te passen. Het is dus geen gelijkwaardige waardenstrijd. Een deel van de Nederlandse elite heeft domweg gezegd dat ze niet geïnteresseerd is in wat andere culturen aan die waarheid kunnen toevoegen. Ze zeggen nog niet eens: "De Nederlandse cultuur is de beste", als wel "De Nederlandse cultuur is de beste, want we zijn in Nederland".'

Cliteur: 'Maar dat is een cultuurrelativistisch standpunt. Daar ben ik dus tegen. Ik vind dat je mag eisen dat iedereen in Nederland een minimum-corpus aan universele waarden hooghoudt. Maar niet alles wat ik vind of gewend ben, vertegenwoordigt een universele waarde. Ik denk dat de manier waarop wij diebarenen begraven inferieur is aan de manier waarop mensen in India of Ghana hun naasten de laatste eer bewijzen. Het particuliere mag ter discussie worden gesteld. Zelfs de vraag of polygamie niet beter is dan monogamie.'

Duyvendak: 'Dat is waarom allochtonen zich vaak beledigd voelen door het minderheidsdebat. De suggestie is telkens dat zij de fundamentele waarden niet onderschrijven. We denken bij voorbaat dat die nieuwkomers allemaal heel anders zijn en de verschillen onoverbrugbaar. Het probleem is niet schroom om de eigen waarden uit te dragen, maar gebrek aan nieuwsgierigheid. Er is niet te weinig, maar eerder te veel beschavingsoffensief. Kijk naar de opvoedingsondersteuning van allochtone ouders. Het gevaar is zo langzamerhand dat het allochtone ouders onzeker maakt. Er is te weinig cultuurrelativisme, in de zin dat beleidsmakers zich niet kunnen voorstellen dat wat die ouders zelf doen ook de moeite waard is.'

Cliteur: 'Jij blijft argwaan houden tegen het aanprezen van een opvatting van het goede leven. Je blijft beducht voor arrogantie. Ik wil wel met mijn buik over de grond schuiven van bescheidenheid, maar toch denk ik dat het ene een klein beetje beter is dan het andere. Dat bedoel ik niet alleen ten aanzien van nieuwkomers. Er dreigen in Nederland tal van waarden verloren te gaan die het verdedigen waard zijn. Uitstel van behoeftebevrediging bijvoorbeeld. We leven in een sterk hedonistische cultuur. Coffeshops, bungeejumpen, het gaat allemaal om ervaringen. Dat is aardig, maar als een hele generatie opgroeit met hoesmuziek, ecstasy-pillen en de rest, dan is dat verkeerden denk ik. Dat is potverteren op calvinistisch kapitaal dat in de Nederlandse cultuur is opgebouwd.'

Duyvendak: 'De jongeren van tegenwoordig zijn nog nooit zo lang naar school gegaan, studeren ijverig en hebben vaak naast hun studie nog een baantje. Nog nooit hebben ze veel mensen plezier in hun werk gehad als nu. Hoe kun je dan volhouden dat we leven in een tijd van totale ontremming? Of neem de verfoeide lichaamscultuur. Er goed uit willen zien is keihard werken en vergt veel uitstel van behoeftebevrediging.'

Cliteur: 'Niet alles dat veel aandacht vraagt vind ik een volwaardige vrijetijdsbesteding. Je uitlossen in een sportschool is inferieur aan Shakespeare lezen.'

Duyvendak: 'Kun je jouw voorkeur voor Shakespeare net zo hard maken als die universele waarden?'

Cliteur: 'Nee dat is particulier en toch... Heb jij kinderen?'

Duyvendak: 'Nee.'

Cliteur: 'Bij een opvoeding maak je die keuzen. Dan verraadt de cultuurrelativist zichzelf. Dan blijkt hij sommige waarden wel en andere niet te willen doorgeven. Een journalist vroeg Robert ten Brink ooit of zijn eigen dochter in zijn programma mocht optreden. Het was een goede vraag. Als hij nee zegt, verloochent hij zijn programma. Als hij ja zegt zijn dochter, want hij weet wel dat die mensen soms voor paal staan. Zo is het met mij ook. Ik ben nieuwsgierig naar allerlei dingen, maar voor mijn dochter wil ik sommige dingen toch intrinsiek beter voorstellen dan andere dingen.'

gen.'

Duyvendak: 'Misschien zou ik mijn kinderen ook met Shakespeare lastigvallen, maar we moeten ons wel blijven afvragen waarom we dat belangrijk vinden. Blijkbaar zijn er voor anderen dwingend redenen om andere zaken hoger te waarderen. Dat moet je onderzoeken. Daarom ben ik ook blij dat bij de elite het dédain voor populaire cultuur is verdwenen.'

Cliteur: 'Niet alleen het dédain, ook het Bildungsideaal is verloren gegaan. Tegenwoordig is het zelfs voor hoger opgeleiden chic om naar *Big Brother* te koekeloeren. Ik merk ook dat iedereen op de universiteit dat volgt. Ze zijn heel goed op de hoogte van al die flutprogramma's.'

Duyvendak: 'Ik begrijp niet hoe jij het kan veroordelen terwijl je het niet kent.'

Cliteur: 'Van sommige dingen hoef je maar oppervlakkig op de hoogte te zijn om er een oordeel over te kunnen vellen. Op andere dingen moet je soms heel lang studeren om er heel weinig over te kunnen zeggen. Waarom zou je bepaalde zaken niet mogen veroordelen of uitsluiten? Kiezen is de essentie van het leven. En kiezen is zeggen waar je vóór bent en dus ook waar je tegen bent. Dat is geen uitsluiting in de negatieve zin van het woord. Het aanprezen van waarden is meer een uitnodiging: *Join the club*.'

Duyvendak: 'Het aanbrenge van waarden hiërarchieën lidt vaak, maar inderdaad niet per definitie tot uitsluiting. Daarom ben ik er voor dat er concurrerende hiërarchieën zijn. Dat je door verschillende clubs wordt uitgenodigd. Pluriformiteit is een voorwaarde om reclame te maken voor de eigen visie op het goede leven. Je mag er niet gemakshalve van uitgaan dat het eigene beter is dan het andere.'

Cliteur: 'Daar ben ik het mee eens. Ik ben ook beducht voor de arrogante houding van mensen als die zeggen: "Dit moet je absoluut weten" en die voor andere kennis geen belangstelling hebben. In de VS is een hele discussie over wat het curriculum op de universiteit moet zijn. Wat mij betreft onderwerpen we het beste uit alle culturen. Maar dan wel echt het beste. En dat veronderstelt weer waardenhiërarchie.'

Duyvendak: 'Juist de elite moet weten hoe weinig ze weet en nieuwsgierig blijven naar het andere. Een beschavingsoffensief moet juist gepaard gaan met bescheidenheid. Je weet dat het eigene niet per se beter is en toch verdedig je je eigen opvattingen.'

Cliteur: 'Helemaal mee eens.'

EN ZO vinden de cultuuroptimist en de cultuurempirist zich verrassend genoeg in een Nederlandse consensus. Beiden vinden dat er meer debat, meer pluriformiteit en meer tegenstrijdige visies op het goede leven moeten zijn. Kortom, ze zijn het erover eens dat mensen in Nederland het te veel met elkaar eens zijn.

Reacties: www.volkskrant.nl/forum

Nieuw visie
winstwinste